

Stenåldersboplatserna i Kittilä kyrkby i Lappland

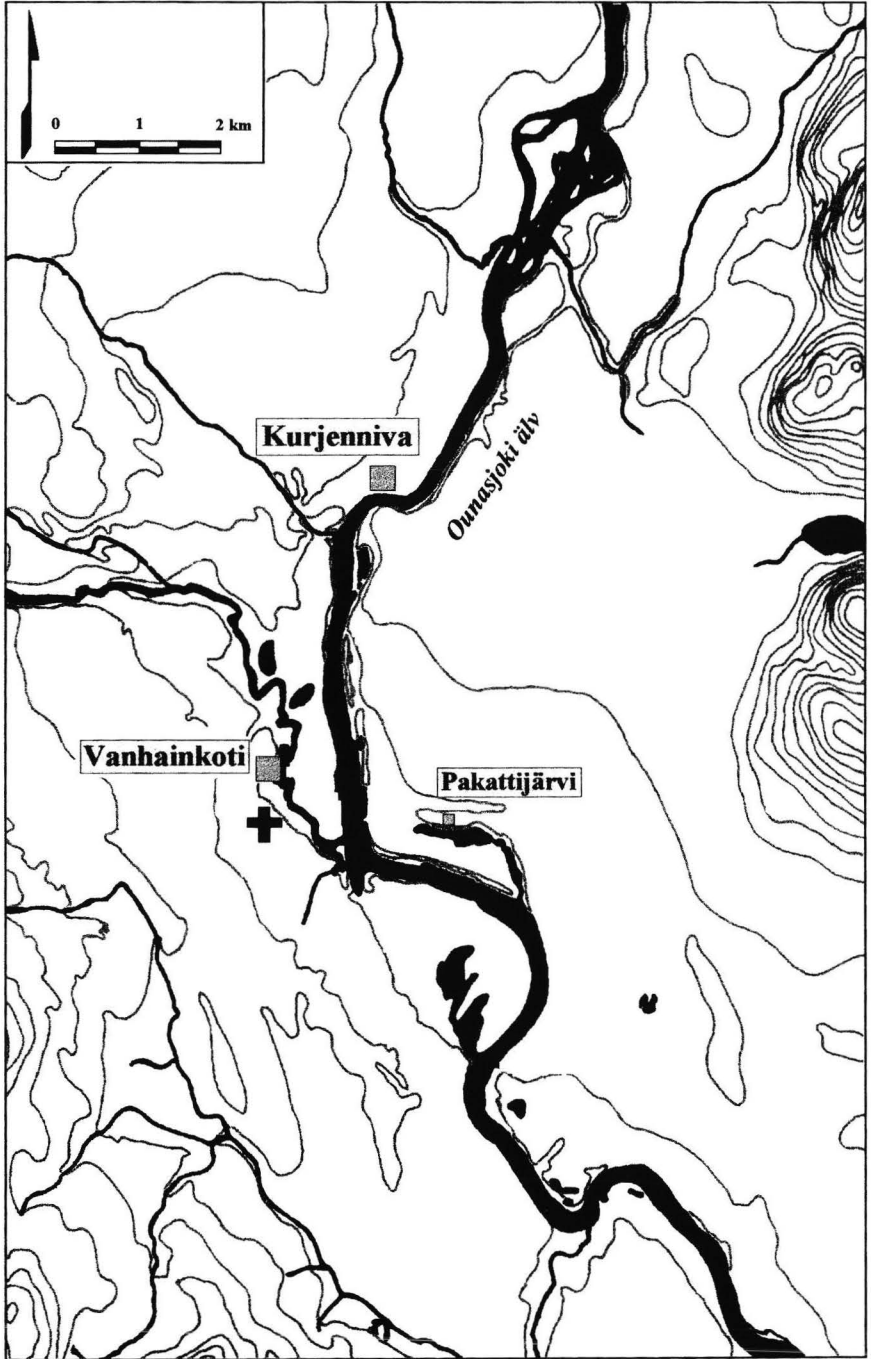
Abstract

The article describes two Stone Age and Early Metal Period settlement sites in Kittilä, Lappland. The sites were preliminary excavated by the author in 1994 and the results shed some new light on the prehistory of the middle run of the River Ounasjoki. Special attention is paid to the amber and ceramic finds from the sites.

Kittilä kommun är i arkeologisk bemärkelse ännu en rätt utforskad trakt. Före år 1994 hade endast få arkeologiska utgrävningar utförts i kommunen. Under Esa Hintikainens ledning utgrävdes boplatserna Rauhala och Koivarova vid stranden av sjön Jerisjärvi år 1990 och Aki Arponen undersökte begravningsplatsen från historisk tid i Kurjenpolvi år 1993. I Kittilä kommun har man inte heller företagit någon metodisk arkeologisk inventering av fornlämningarna. Undantag utgör de besiktningar Aarni Erä-Esko genomförde på några förhistoriska fyndplatser mellan åren 1956 och 1962. Registreringen av nya fyndlokaler har varit helt avhängig av sporadiska besiktningar. Intill hösten 1995 hade 94 fornlämningar registrerats i Kittilä kommun, därav 24 boplatser från stenålder eller förhistorisk tid. Undertecknad fick i uppdrag att undersöka två av dessa boplatser i Kittilä kyrkby i augusti 1994 (karta 1).

Boplatserna vid Kittilä ålderdomshem (Vanhainkoti)

Boplatserna är belägna 250–500 m i nordnordostlig riktning från Kittilä kyrka, vid det ställe där Aakenusjoki älv rinner ut i Ounasjoki älv, på västra stranden vid Luhta, på Kustulanniemi udde nära Kittilä ålderdomshem. Området har varit uppslagsplats för timmer varifrån stockar fällts i vattnet och marken där av den orsaken ställvis blivit bar. Udden är i övrigt huvudsakligen höäng. Boplatserfynd har gjorts också på Ollilantörmä söder om Kustulanniemi, på andra sidan av Ollilanoja älv som rinner ut i Ounasjoki. Ollilanoja och Ounasjoki stränder är tätt bevuxna med sälg. På Ollilantörmä växer mellan åkern och strandzonen en liten barrskogsduge. På Kustulanniemi utgör denna endast en ytterst smal teg. Även om boplatserna idag främst är belägna på stranden av Aakenusjoki älv är det möjligt att själva Ounasjoki en gång runnit förbi. Älvens meanderrörelser har i den fina sandterrängen kunnat försaka en flyttning av älvfåran under årtusendens lopp.

Karta 1. Ounasjoki älv och de förhistoriska boplatserna i Kittilä kyrkby. Teckning Petro Pesonen.

Statsgeologen Eino Lappalainen påträffade år 1979 de första spåren av boplat- sen vid stranden vid Kittilä ålderdomshem i sanden som stockhögarna blottat. Han ombestyrde fynden av kvarts och bränt ben (NM 24268:1–4) till Lapplands land- skapsmuseum, Lapin maakuntamuseo, där dessa och kännedomen om fyndplatsen föll i glömska, tills fynden ånyo påträffades i museets lager år 1988. Museets forskare Hannu Kotivuori besiktigade platsen samma år och tog tillvara fynden NM 24268:5–13 från samma ställe. Kotivuori konstaterade också fina lager av brand- och smutsjord åt Ollilantörmä till.

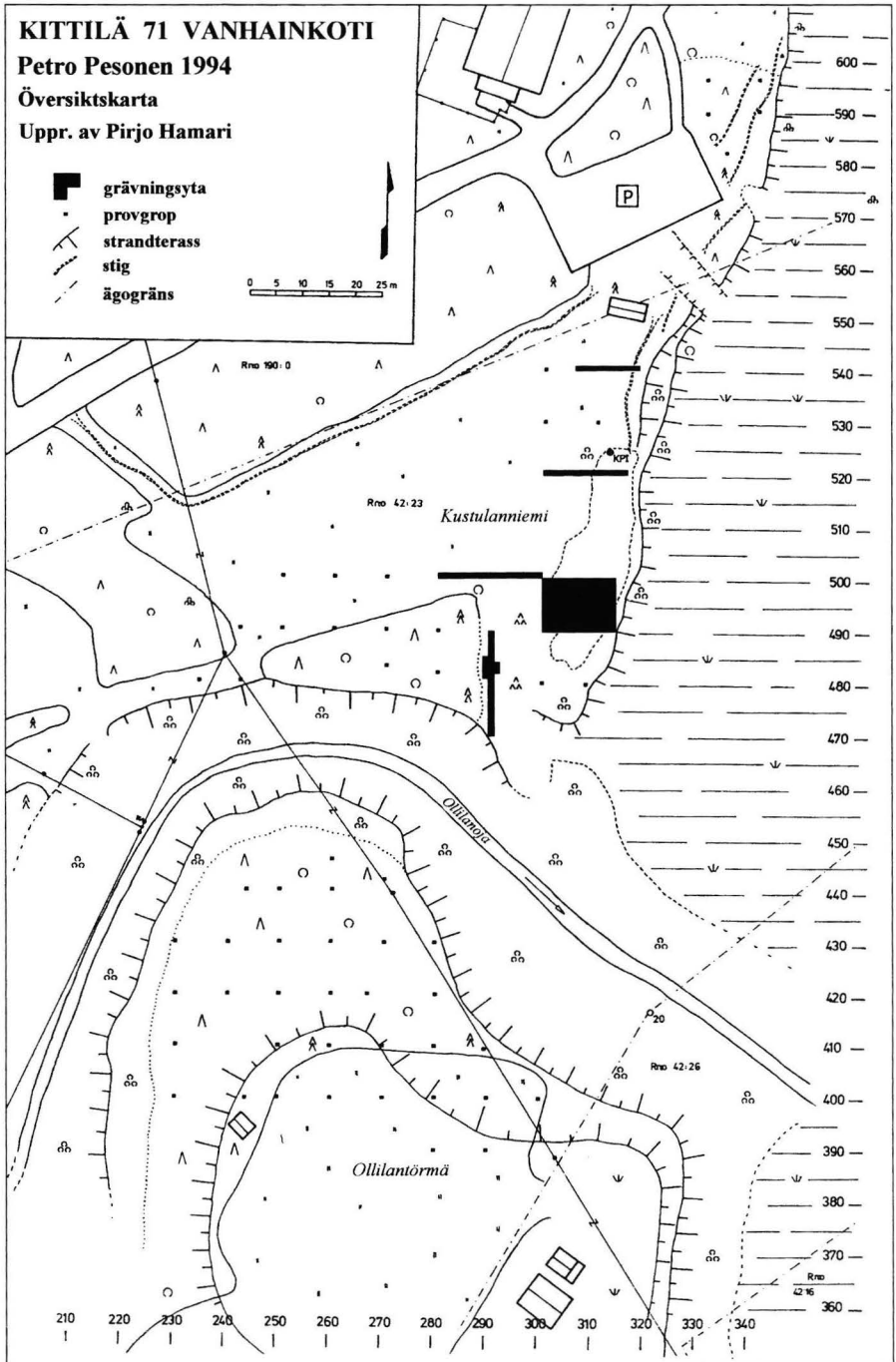
Kustulanniemi var ännu i början av 1900-talet en jordbrukslägenhet, av vilken också lämningar påträffades under utgrävningens gång. Enligt den lokala traditio- nen hade i gården bott en man vid namn Jänsi-Pekka, som hade till uppgift att vintertid tina upp frusna kroppar i Ounasjoki i och för fastställandet av dödsorsak. Jänsi-Pekkas hus mätte 4 x 5 m, det hade hörnstenar men i övrigt låg huset på mullbänk. I ena hörnet fanns en spis. Ett äldre namn för Ollilanoja har varit Hautoja, efter Kittilä gamla begravningsplats (fi. hautausmaa). Det sägs att den äldsta (finska) bebyggelsen hade varit belägen på Ollilantörmä.

Av boplatserna vid ålderdomshemmet utgrävdes en 140 m² stor yta i nivåer, fyra provdiken omfattande sammanlagt 74 m² och 55 provgropar om 0,5 x 0,5 m, inalles 227,5 m². Utgrävningen utvisade att boplatsoområdet sträckte sig som ett enhetligt område från Ollilantörmä ända till ålderdomshemmet. Ytterst på udden av Kustulanniemi synes området ha varit fyndrikast. Där gjordes också de viktigaste arkeologiska iakttagelserna på utgrävningsområdet och i provschakt 290 (karta 2).

Boplatslagret och konstruktioner i detta

Utmärkande för den grävningssyta, som grävdes i nivåer, var tudelningen i dels ett slitet och dels ett orört område. På det slitna området påträffades redan på mark- ytan flera fynd och brända stenar. Kulturljord förekom endast sporadiskt. I områ- dets västra del kunde tydliga plogspår iakttas, vilka framträdde ytterst markerat som oppochnedvänd podsol i profilen. Detta antyder att området skulle ha plöjts endast en enda gång, eftersom podsolen inte hunnit bli blandad. Möjligen har också de översvämningar som svept över ången i någon mån förstört ytlagren. Både fynden och de brända stenarna återfinns på samma områden, där de bildar tre zoner i älvens riktning. Dessa zoner kunde eventuellt representera bosättningslager av olika ålder. Troligare har dessa zoner dock uppkommit endast genom översvä- mningar som skuffat samman sandmassor.

Den rikliga förekomsten av brända stenar är kännetecknande för boplatserna från sten- och tidig metallålder i norra Finland och norra Sverige. I Sverige har skärvstensvallar och -högar bestående av brända stenar studerats mera ingående än i Finland. Åtminstone är de största skärvstensförekomsterna bostadsrester – i själva verket i jorden nedgrävda bostadsfördjupningar, runt vilka skärvstensvallarna se- dan hopats under den tid hyddan varit i användning (Löthman 1986; Spång 1986; Lundberg 1986; Rydström 1986). I den finländska fyndkontexterna är koncentra- tionerna av brända stenar mera sällan av den art att de kan kallas skärvstensvallar eller -rösen. Runt några bostadsfördjupningar har dock stundom kunnat iakttas en

Karta 2. Översiktsplan av boplatsen vid ålderdomshemmet i Kittilä. Ritning Pirjo Hamari 1994.

vall av brända stenar, t.ex. på Kuorikkikangas i Posio (Pesonen 1996). Måhända har de brända stenarna också på bopplatsen vid ålderdomshemmet hört till eldstäderna i hyddorna, som förstörts av senare verksamhet på platsen.

Den enda egentliga konstruktionen på nivåutgrävningsytan var en eldstad från historisk tid, som mätte ca 4 x 1,5 m. För konstruktionen, i vilken också tegel ingick, hade grävts en grop med ett djup om ca en meter. I eldstaden påträffades bl.a. en bilventil, en flaskkork och järntråd. I botten fanns ytterligare en kvartsskrapa och kvartssavslag samt ett emaljerat fat med järnhandtag. Eldstaden hänförs sig snarast till ovan nämnda Jänsi-Pekkas hus.

Kännetecknande för provdike 290 var den kraftigt röda färgen i anrikningsslagret, i synnerhet i dess övre delar, samt det 6 m breda bältet av brända stenar. Den enda strukturen som kunde iakttagas var en fläck rödfärgad jord, som i ett skede hade formen av ett rektangulärt, 2 m långt och 0,75 m brett område i nordostlig-sydvästlig riktning. Till denna rektangulära figur hörde likväl ett utsprång både i väst och öst. I det västliga utsprånget påträffades riktligt med fynd av metallhantering från historisk tid, en skrapa av jaspis samt några andra förhistoriska fynd. I det östliga utsprånget framträdde en kraftig röd strimma, som till delar i öst-västlig riktning låg »ovanom» den ovannämnda rödfärgningen. Till denna föreföll höra ett grått smutsjordsområde söderom utsprånget. I detta påträffades hälften av en bärnstensknapp med v-borring och en bottnisk mejsel, båda från det översta grävningsslagret. I profilen urskiljde sig figuren som en sned grop, där strimman av röd jord i norr nådde nära markytan, medan den i söder låg på ett djup om 40 cm. I sydändan kunde man i den rena jorden urskilja »strömningsspår», som kan tänkas ha uppkommit genom att sand förskjutits på konstruktionen vid översvämning och måhända samtidigt förstört en del av konstruktionen. I gropan påträffades litet brända ben, i botten några brända stenar och fragment av retuscherade stenföremål (fig. 1).

Konstruktionen påminner i synnerhet i profilen om en rödockragrav. Även om jorden var röd, var den dock inte entydig rödockra. Bärnstensknappen och den bottniska mejseln passar väl som gravgåvor och de förfaller också ha hört samman med konstruktionen. De moderna fynden i västra delen däremot hör inte samman med denna. Möjligen hör inte heller den första strimman röd jord som iakttogets heller samman, utan kan vara färgad av bältet med de brända stenarna eller vara bränd jord. Bälet var rätt kraftigt just på detta ställe. Själva gropan kan vara delvis förstörd och därför är dess ursprungliga form svår att rekonstruera. Dateringen 4580±90 BP (Su-2557, kalibrerad datering 3352 BC) pekar således på senneolitisk tid. Tillsammans med bärnstensknappen och den hela mejseln torde figuren med röd färg bäst kunna tolkas som en grav. Konstruktionen påminner om en möjlig rödockragrav som undersöktes på Kalmosärkkä i Suomussalmi, i vilken påträffades en bit av en bärnstensring och i vilken också fanns brända stenar (Huurre 1986:81). Om konstruktionen på bopplatsen vid Kittilä ålderdomshem verkligen är en rödockragrav, är den Finlands nordligaste i sitt slag. I Lappland har sådana inte påträffats tidigare. Den hittills nordligast undersökta graven var belägen i Kuu-samo (Miettinen 1990; Rätty 1995).

Fig. 1. Rödfläckig jord (rödockragrav?) i profilen till provdike 290. Foto Museiverket, Petro Pesonen 1994.

Fynden

Huvudparten av fynden är kvarts och brända ben. Bland kvartsmaterialet finns i förhållande till mängden avslag rätt många föremål, främst skrapor. Endast några säkra kärnor och avslagna stycken kunde urskiljas i materialet. Också några stenföremål och fragment av sådana förekom, av vilka speciellt bör nämnas den ovan beskrivna mejseln funnen i provdike 290, ytterligare en mejsel och en i flera stycken befintlig stenkniv från grävningssytan som undersöktes nivåvis.

Stenföremålen

Den bottniska mejseln (NM 28555:458; fig. 2) är rätt stilren till formen. Den är likväl något mer avsmalnande mot nacken än normalt. Eggen är rät och föremålet är genomgående väl slipat. Mejseln har delvis blivit rödfärgad av den omgivande jorden. Detta är ett indicium för att den verkligen skulle härröra ur en möjlig rödockragrav. De bottniska föremålen var i bruk under så gott som hela stenåldern. Enligt Meinander (1950:11) blev dock slipningen omsorgsfullare under den kamkeramiska tidens förlopp. Sålunda kan åtminstone den mesolitiska stenåldern uteslutas som datering för flatmejseln från ålderdomshemmet. Den radiokoldatering som erhållits ur den rödfärgade figuren förefaller också vara den mest lämpliga

Fig. 2. Mejslarna NM 28555:381 och 458 samt stenkniven NM 28555:152,170,191 och 240. Skala: mejslarna ca 2:3, kniven ca 1:2. Foto Museiverket.

dateringen för mejseln. Kittilämejseln är påträffad långt borta från det huvudsakliga utbredningsområdet för de bottniska mejslarna, dvs. Österbottens kustområde. I trakterna av Jerisjärvi och Muonio kyrkby finns likväl en liten fyndkoncentration av bottniska mejslar (Huurre 1983:102).

Den andra mejseln av sten (NM 28555:381; fig. 2) är mindre omsorgsfullt tillverkad, av en varvig stenart, och är slipad endast i eggen och något på flatsidorna. Föremålet kan inte på basen av formen hänföras till de bottniska mejslarna.

Stenkniven (NM 28555:152, 170, 191, 240; fig. 2) är bred och slipad endast vid eggen. Det är svårt att påvisa förebilder till denna. Föremålet har förfärdigats medelst tvåsidig kanttillslagning, som i detta fall likväl inte kan tas för ett dateran-

de kriterium. Föremålets eggform tyder snarast på att det använts för att skrapa med.

Kvartsit och jaspis

I fyndmaterialet ingick några tiotal avslag av kvartsit och ett fragment av en pilspets (NM 28555:78) också av kvartsit. Föremålet är fragmentariskt både vid basen och spetsen, men torde ursprungligen ha varit spetsovalt till formen. Denna pilspetstyp är snarast senneolitisk (muntligt meddelande av fil. lic. Petri Halinen 1994). Bland fynden fanns tre jaspiskrapor, men inga säkra avslag. Åtminstone en av skraporna (NM 28555:445) torde vara av lokal, röd jaspis från Kittilä (fig. 3).

Knappen av bärnsten

Också bärnstensknappen (NM 28555:465, fig. 4) funnen i provdike 290 kan dateras till senneolitisk tid. Endast hälften av knappen är bevarad och denna hälft föll då den påträffades sönder i ytterligare fem bitar, av vilka två små smulor saknas. I skärningen där knappen delats i tu kan likväl iakttas hur två 2–3 mm breda hål borrats diagonalt mot varandra från knappens slätare sida. Avståndet mellan borrhålen är 4 mm. Knappen är i genomskäring något ensidigt linsformad. Diametern är 16 mm och tjockleken i mitten 5 mm. I tvärsnitt kan den även sägas vara dubbelkupig (jfr Siiriäinen 1967:11). Föremålet hör till gruppen bärnstensknappar med v-borrning. Oftast påträffas dessa i Finland tillsammans med asbestkeramik av Pöljä och Kierikki typ. Geografiskt påträffar man den närmaste motsvarigheten till Kittiläknappen på boplatsen Neitilä 4 i Kemijärvi. Knappen från Kittilä är det hittills nordligast funna bärnstensföremålet i Finland (jfr bilaga 1).

Enligt Siiriäinen kan knappar med v-borrning dateras till den typiska och sena kamkeramikens samt till Pyheensiltaskedets tid. De yngsta knapparna är från skif-

Fig. 3. Kvartsitspetsen NM 28555:78 och jaspiskraporna NM 28555:435 och 445. Skala 1:1. Foto Museiverket.

0 1 2 cm

Fig. 4. Bärnstensknappen NM 28555:465. Teckning Sirpa Leskinen.

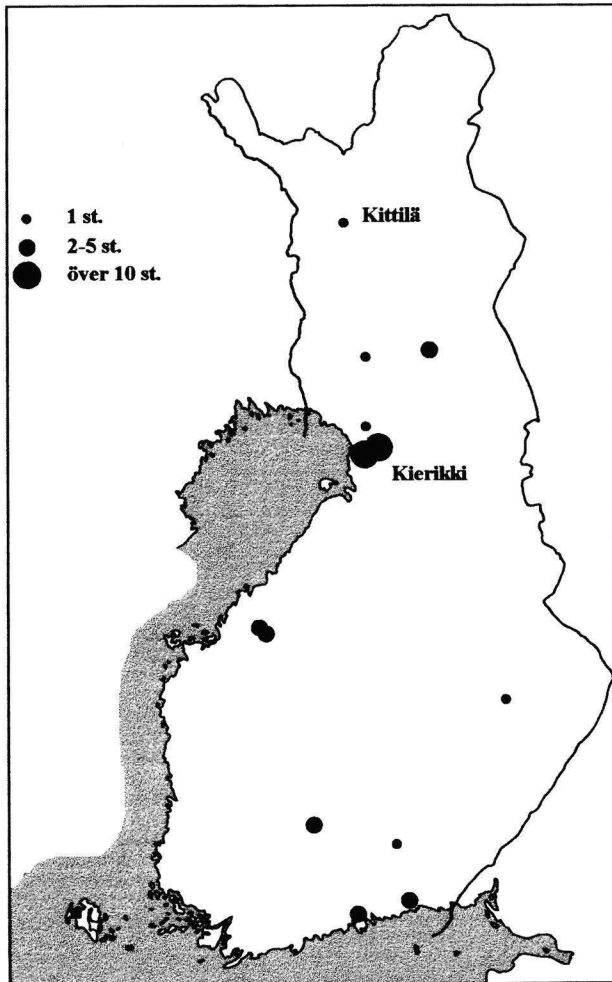
tet mellan Pyheensiltasketet och Kiukaiskulturens tid (Siiriäinen 1967:21–24). Knappar med v-borrning förekommer på många håll i Europa (Loze 1975:70; 1993). De finska bärnstensfynden torde i allmänhet närmast härstamma från det baltiska området (Mazurowski 1983:107). Undantag utgör dock hänget i form av en dubbelyxa funnet på Niskanperä i Rovaniemi. Hänget är av skandinaviskt ursprung (Purhonen 1973:34).

I Finland har åtminstone 29 runda knappar med v-borrning påträffats. Största delen är från två boplatser i Yli-Ii (sv. Överijo).¹ Ari Siiriäinen (1967) har publicerat fynden från Kierikkisaari. Han förtecknar nio knappar med v-borrade hål. Undersökningarna på boplatserna på Kuuselankangas är inte slutförda, men där har påträffats flera sådana knappar (Koivunen 1996). Förutom i Kittilä och Yli-Ii har knappar med v-borrade hål påträffats på Hietaniemi i Luopioinen (Siiriäinen 1967:22), på Niskanperä i Rovaniemi (Purhonen 1973:34), på boplatserna Timonen och Isokangasi Evijärvi, i Kuivaniemi, i Pykinkoski i Kotka, i Böle i Borgå, samt i Sätös i Outokumpu (karta 3; bilaga 1). På Neitilä 4 i Kemijärvi och Pukkisaari i Jaala har påträffats fyrkantiga föremål försedda med v-borrade hål.²

Fyndkontextens radiokarbondatering gäller också som datering för bärnstensknappen från Kittilä. Intressant är att år 1994 påträffades också på boplatserna Sätös i Outokumpu i norra Karelen en knapp med v-borrade hål, som daterades enligt kontexten. Knappen påträffades i en hyddas väggkonstruktion (se Karjalainen 1996). Näver och grenverk, väggmaterial i denna hydda, har radiokoldaterats till 4510±40 BP (Su-2420-2421, okalibrerade dateringar). Också Pöljäkeramik påträffades i denna hyddbotten. Både knappen från Kittilä och Sätös dateras till samma århundrade och bekräftar tolkningen att föremålstypen skulle härstamma just från senneolitisk tid. En sådan datering är likväl rätt tidig för denna föremålstyp. I Polen t.ex. dateras dessa knappar till ca 4300–3700 BP, främst till bollamforakulturen och de därpå följande Rzucewo- och Zlotakulturens tid (Mazurowski 1983:81, 133). I Östbaltikum förekommer knappar med v-borrade hål inom Narvakulturens (Sarnatekulturen), den kamkeramiska kulturens och Rzucewokulturens tidsperioder.

¹ Ytterligare finns tre osäkra knappar med v-borrning (i bilaga 1 utmärkta med frågetecken) samt de nyligen gjorda fynden från Kuuselankangas, också i Yli-Ii med ca 10–20 knappar med v-borrade hål.

² NM 16145:2136 och 2137 (Neitilä 4, Kemijärvi). Fyndet från Pukkisaari i Jaala är ännu okatalogiserat. Se bilaga 1.

Karta 3. Knapparna med v-borrade hål i Finland. Karta Petro Pesonen 1996.

Den förstnämnda dateras till tiden 4730–4100 BP, den kamkeramiska kulturen till ca 4950/4750–410 BP och Rzucewokulturen till ca 4100–3860 BP (Loze 1993). Dessa dateringar är okalibrerade.

Fynd från historisk tid

Fynden från historisk tid beskriver verksamheten på platsen under slutet av senaste århundrade och början av 1900-talet. Bland dessa förekommer en blykula, ett blyhagel, smultet bly och koppar med flera metaller samt järnföremål. Blykulans kaliber passar i en liten mynningsladdad studsare (ekorr/fågelbössa). Sådana har varit i bruk under 1800-talets slut och början av 1900-talet (fil. stud. Jari Hautio, muntligt meddelande augusti 1994).

Tabell 1. Fynden från boplatsen vid ålderdomshemmet i Kittilä 1994, NM 28555:1–519.

bärnstensknap	1 st	kvartssplitter	7 st
mejslar	2 st	råmaterialstycken av kvarts	6 st
fragment av stenkniv	4 st	pilspets av kvarts	1 st
stenföremål?	1 st	kvatsitavslag	20 st
fragment av bryne	1 st	kvartsitkärna	1 st
såg?	1 st	kvartsitstycken	2 st
fragment av stenföremål	20 st	bränt ben	579 st
avslag av stenart	13 st	rödockra	3 st
jaspisskrapor	3 st	fröskal?	2 st
jaspisavslag	1 st	slaggstycken	1 st
kvartsskrapor	48 st	brända stenar	n. 5,5 kg
kvartssticklar	2 st	blykula	1 st
kvartssylar	5 st	blyhagel	1 st
kvartsborrar	1 st	metallföremål och -fragment	9 st
kvartsknivar	2 st	slaggstycken	70 st
övriga kvartsföremål	13 st	smulten metall	5 st
retuscherade kvartsavslag	7 st	smulten bly	1 st
kvartsavslag	413 st	gul metall	1 st
kvartskärnor	6 st		

Benmaterialet

Endast 37 fragment bränt ben kunde identifieras (6 % av hela materialet; tabell 2). De benfragment av däggdjur som kunnat artbestämmas är endast bäver, även om ben av också ett större däggdjur, måhända älg eller vildren, förekommer (jfr Pirikko Ukkonens rapport, bilaga till grävningssrapporten). Av fiskrester är endast den lättast identifierbara gäddan representerad.

Tabell 2. Identifierade benfragment från boplatsen vid ålderdomshemmet i Kittilä (Ukkonen 1995).

Castor fiber (bäver)	20 fr.
Mammalia cf. Castor (däggdjur jfr bäver)	3 fr.
Mammalia cf. Rangifer (däggdjur jfr vildren)	1 fr.
Aves? (möjl. fågel)	1 fr.
Esox Lucius (gädda)	5 fr.
Teleostei (fisk)	7 fr.

Makrofossil

På boplatsen togs jordprov för makrofossilanalys från två olika ställen: nedersta lagren av ovan beskrivna möjliga grav samt en liten smutsjordsfläck på nivågrävningens område. De förkolnade växtdelar som identifierats är förtecknade i tabell 3. Enligt Pirjo Jussila, som analyserat proven, är de förkolnade fossilerna främst frön av starrarter, gräsarter och bär, d.v.s. typiska boplatsfynd från stenåldern. Enligt Pirjo Jussila kunde älvens översvämningar iaktas i form av sedimentering av makrofossilmaterial, vilket innebär att alla frön inte kunnat bestämmas. Känne-

tecknande för växtresterna från Kittilä är deras rika förekomst samt att de är väldigt fragmentariska, vilket kan tolkas som att de varit utsatta för mänsklig behandling. Att starr och gräs använts som människoföda både under förhistorisk och historisk tid finns det exempel på i flera undersökningar (Harris & Hillman 1993).

Tabell 3. Identifierade makrofossiler från boplatsen vid Kittilä ålderdomshem (Jussila 1994)

	grav ?	smutsjordsfl.
Gräs (<i>Poaceae</i>), frön	3	11
Starr (<i>Carex spp., canescens/lapponica</i>), smånötter	8	9
Mjölon (<i>Arctostaphylos uva-ursi</i>), fröfragment		2
Lingon (<i>Vaccinium Vitis-idaea</i>), bladfragment		26
En (<i>Juniperus communis</i>), fröfragment.	1	
Ärtväxt (<i>Fabaceae, cf. Trifolium, Anthyllis</i>), frö		1
Tall (<i>Pinus sylvestris</i>), barrfästen	14	83
* barkbitar	2	7
* fragment av kottar	4	1
* fragment av barr		2
Svartvinbär (<i>Ribes nigrum</i>), frö	1	
Hägg (<i>Prunus sp.</i>), fragment av stenen	1	
Ripbär (<i>Arctostaphylos alpina</i>), fragment av frö		2
Viol (<i>Viola sp.</i>), frö		1
Gran (<i>Picea</i>), fragment av kotte		11
Oidentifierbara frön och fragment	3	7
Skalfragment av en växt med örtstam	x	
Förkolnat barrträ	x	
Ickeförkolnade växtrester		x
<i>Cenococcum</i> svampsorer	x	x
Sk. matskorpa	x	

Boplatsen Kurjenniva i Kittilä

Boplatsen Kurjenniva är belägen knappa 3 km i nordnordostlig riktning från Kittilä kyrka, på nordvästra stranden av Ounasjoki älv, på vardera sidan om ett gammalt färjefäste. Boplatsen vätter mot sydsydost. Den är belägen på ett ställe där älven gör en liten sväng rakt österut för att sedan kröka åt nordost. Stranden är här något högre än i omgivningen och bildar därmed en torr holme mellan kärret och älven. Vegetationen i strandbältet är asp, björk och en. Längre bort i den myrlika terrängen växer tall och gran. De små vägfåror som korsar området har i någon mån rivit upp markytan och blottställt fynd.

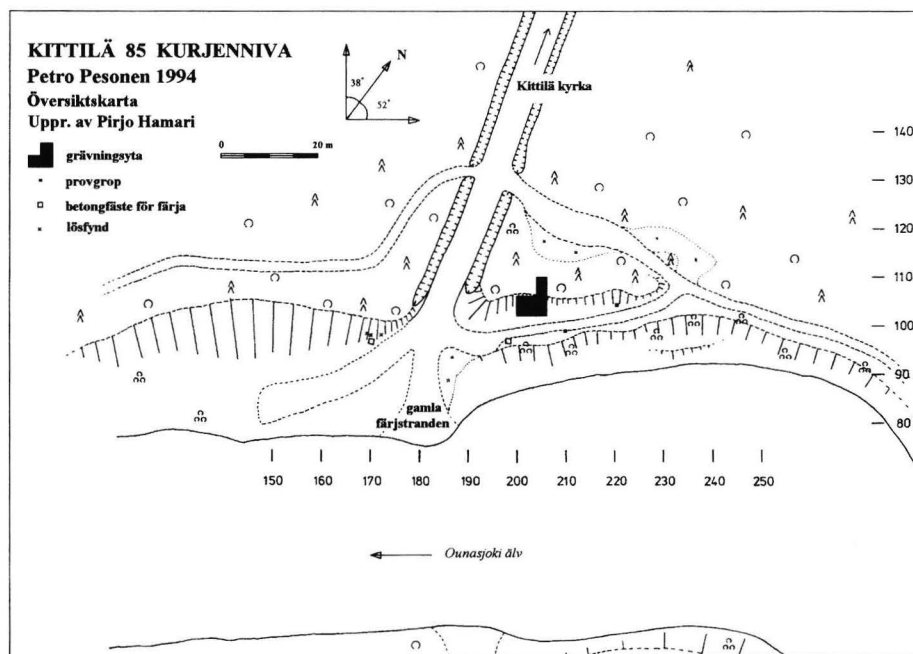
Från inlandet räknat höjer sig terrängen till en brant, på vilken finns en ca 5 m bred sandvall som isen skjutit fram. Höjden för strandbrantens översta sandvall är ca 1,5 m. Därifrån sänker sig stranden svagt ca 9 m. Denna svagt sluttande del är stenbunden mark, morän som isen putsat ren på sand. Dessa sandmassor har sedan avlagrats till en strandvall nedanför sluttningen. Från vallen är stupet ner i Ounasjoki älv 2,5 m djupt. Troligen har vårflödena transporterat nedåt endast de

finare jordarterna, eftersom inga fynd gjorts i sluttningen eller på älvstranden. Däremot har ismassorna pressat uppåt förutom fina jordar också stora stenar. Vid färjefästet är terrängen inte så brant, troligen till följd av att vägar byggts på detta ställe.

På basen av de resultat provgroparna gav och de iakttagelser som kunde göras på markytan kan man utgå från att det är frågan om en boplats av begränsat omfång. Det område som varit mest intensivt i användning har omfattat endast ca 500 m². Aki Arponen påträffade de första spåren av denna boplats år 1993. Efter det artikelförfattaren år 1994 funnit keramik under besiktningen av branten beslöts att ta upp denna fyndlokal på forskningsprogrammet. På Kurjenniva boplats utgrävdes sammanlagt 31 m², av vilka 29 m² utgjorde ett enhetligt område, resten av två provgropar om 1 m². Till grävningssytan som utgrävdes i nivåer hänförde sig ett provdike med en bredd på en meter, vilket grävdes genom branten (karta 4).

Boplatslagret

Området där nivåutgrävningen företogs saknade humuslager. Mjuk sand och morän var synlig över hela den övre strandbrantens nedre del. Mot botten övergick jordmånen i grus och sanden mellan stenarna blev hårdare, synbarligen orörd morän. Härpå tyder också det faktum, att inga fynd påträffades i den hårda sanden.

Karta 4. Översiktsplan av boplatsen Kurjenniva i Kittilä. Pirjo Hamari 1994.

Alla fynd härstammade från det lösa sandlagret. Några konstruktioner kunde inte iaktas på utgrävningsområdet. Ett tunnt smuts-, sot- och brandjordslager kunde skönjas i områdets övre del. Det hörde troligen samman med de smutsjordslager som iaktogs i provdiket. Smutsjordslagret var endast några centimeter tjockt och var synligt endast i nivå 2. Smutsjordslagret hörde troligen samman med den smutsjord som syntes i provdikets profils nedersta lager. I detta lager påträffades nämligen samma asbestmagrade keramik som förekom i smutslagret på nivåutgrävningsområdet.

Provdiket grävdes en meter djupt innan de första smutsjordfläckarna kom i dagen. I provdikets profil (fig. 5) kan urskiljas rätt tydliga smutsjordslager, av vilka det understa innehöll asbestkeramik. På detta följde ett boplatslager som troligen i tiden varit beläget något längre bort från stranden. I detta lager påträffades talk/glimmermagrad keramik och ur ett rätt kolhaltigt kulturjordslager erhöles även en radiokarbondatering (2310±40 BP, Su-2558, kalibrerad datering 386 BC). Ovanom detta smutsjordslager kunde ytterligare ett möjligt sådant iaktas. I detta fanns likväl inga fynd. I slutningen kunde ytterligare två stratigrafiskt högre belägna humusstrimor iakttagas. Mellan varje smutsjordslager och humusstrimma fanns ett sterilt lager, uppenbarligen sand som älven fört med sig. I ett sådant lager under den nedre humusstrimman fanns en hacka. Synbarligen hade den transporterats med svämsanden. Några egentliga konstruktioner kunde inte iaktas i provdiket.

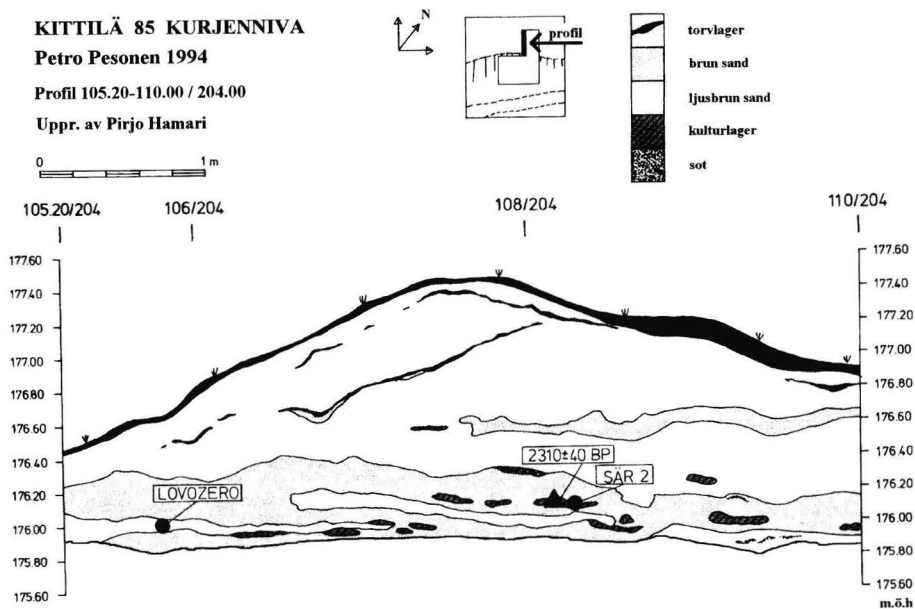

Fig. 5. Profilritning av provdiket grävt genom branten på Kurjenniva i Kittilä. Fyndplatserna för hackan och keramiken samt provtagningsstället för radiokolprovet utmärkta. Ritning Pirjo Hamari 1994.

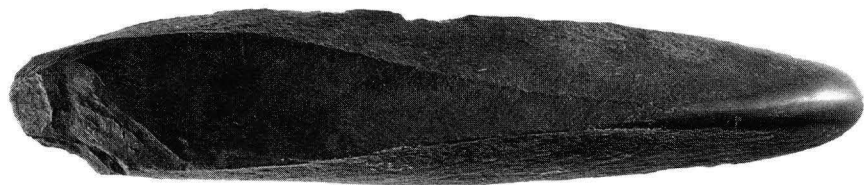

Fig. 6. Hackan NM 28555:260. Skala ca 1:3. Foto Museiverket.

Fynden

Den hacka (NM 28556:260, fig. 6) som påträffades i provdiket är av spetsaggad eller skospetsformad typ (Moberg 1955; Huurre 1983:100). De olika hackornas utbredning i Finland har inte närmare studerats. Allmänt taget koncentreras utbredningen av dessa hackor till trakterna kring Kemijoki och Torne älvar. I Kittilä kyrkby har tidigare påträffats några hackor (se Huurre 1983:104). Hackan anses vara en föremålstyp som varit länge i användning, genom hela stenåldern. Någon inbördes kronologi för de olika typerna av hackor föreligger inte (Huurre 1983:109). Teorierna om hackornas användningsändamål varierar från allt från skrapredskap och ishackor till plogristar (ex.vis Moberg 1955:115; Damell 1981). I synnerhet det sistnämnda alternativet gör dateringen av hackorna problematisk.

På boplatsen finns två typer av keramik och troligen också endast två kärl. Det ena kärlet är profilerat med rak mynningsrand. Orneringen består av nedåt dragna grupper om fem parallella linjer som går turvis snett åt höger, turvis snett åt vänster bildande ett vinkelmotiv. Lermassan är magrad med små mängder asbestfibrer. Keramiken torde höra till den keramiska grupp, i vilken den sk. Lovozerokeramiken ingår (fil. lic. Christian Carpelan, muntligt meddelande oktober 1994; fig. 7).

Kännetecknande för Lovozerokeramiken är vanligen en ornering bestående av ett tunnt, med sticka tecknat nätmönster. Kärlets kant brukar vara rak. Magringsmedel är tålgsten, asbest och/eller något organiskt material (Lavento 1992:32; Jørgensen & Olsen 1987:14–15; Rankama 1986:27–28). Om Kurjennivakärlet skall anses höra till Lovozerokeramikgruppen, avviker det dock däri att orneringen inte tecknar ett nätmönster och kärlets mynning är något profilerat. Enligt Christian Carpelan (muntligt meddelande, oktober 1994) ingår i materialet från boplatsen Lovozero på Kolahalvön likväl både Lovozerokeramik och av Jørgensen & Olsen definierad sk. Pasvikkeramik, hos vilken profilerering och diagonal streckornering under mynningen stundom förekommer (Jørgensen & Olsen 1987:13–14). Båda grupperna dateras i Nordnorge till första årtusendet före vår tideräkning (kalibrerade dateringar: Jørgensen & Olsen 1987: 29). För Kurjennivakärlet finns inte någon direkt datering, men om tolkningen av stratigrafien i provdiket håller streck, är det från tiden före 2310±40 BP (cal 386 BC). Spridningsområdena för Lovozero- och Pasvikkeramiken överlappar varandra endast i Pasvik älvdal. Denna spridningsbild är dock troligtvis endast schimär. Även om Lovozerokeramikens spridning i Finland är bristfälligt dokumenterad förekommer den förutom i Lappland även i Kai-

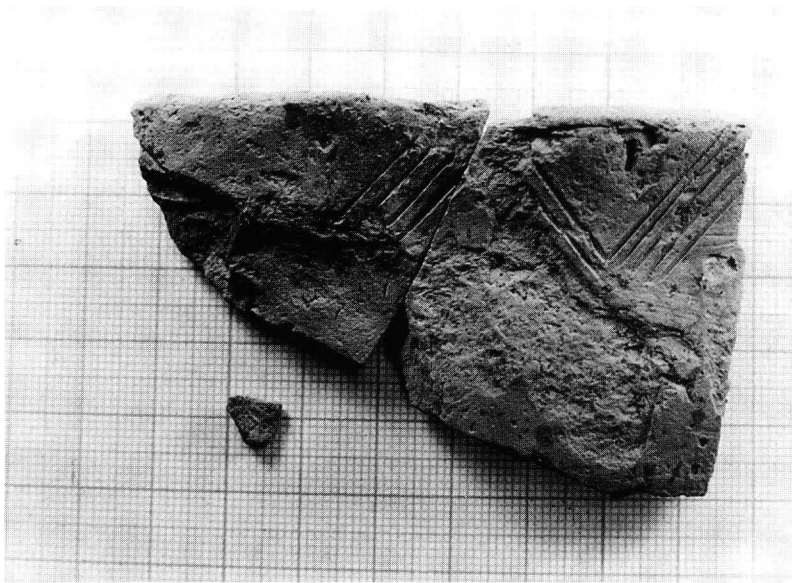

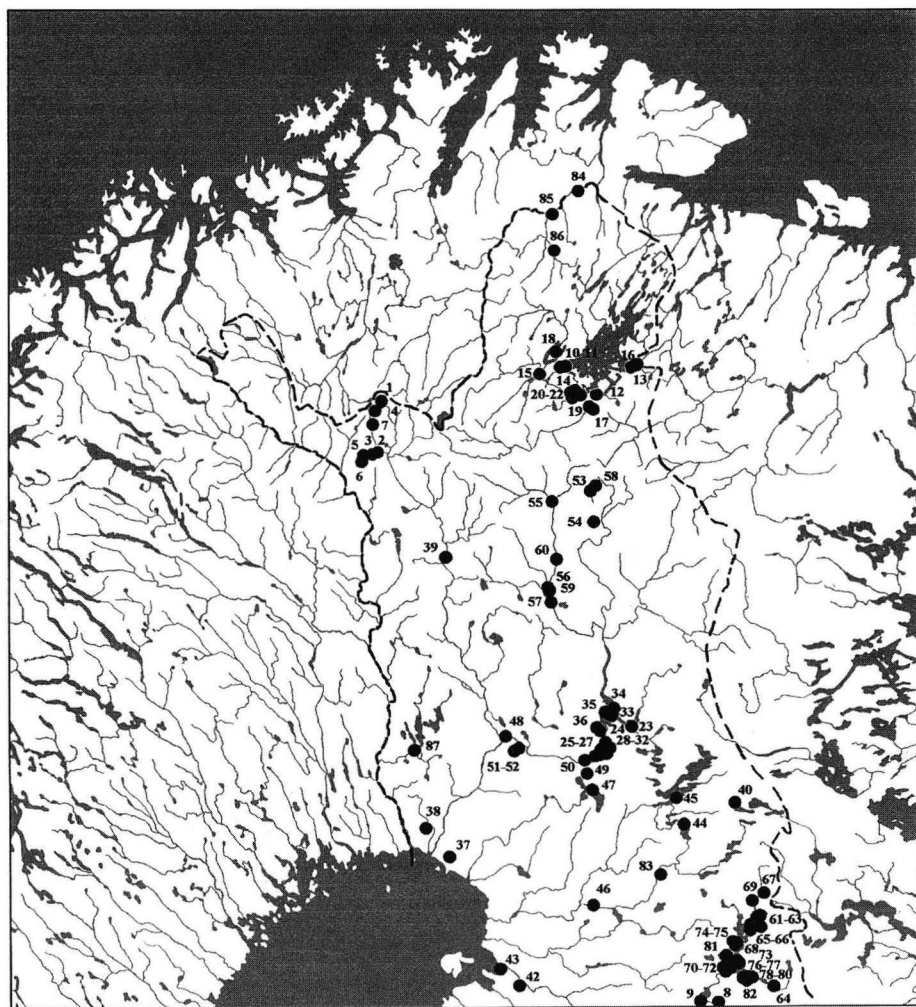
Fig. 7. Lovozerokeramik NM 28555:266. Foto Petro Pesonen 1995.

nuu, i Suomussalmi (Lavento 1992). Fynd av Pasvikkeramik i Finland har tillsvidare inte publicerats, men norsk motsvarande keramik har påträffats åtminstone i Sodankylä och möjligen även på Halosentörmä boplatz i Muhos i Ule älvdal (Siiriäinen 1978:16).

Av det andra kärlet från Kurjenniva återstår endast en bukbit med riklig talk/glimmermagring. Orneringen består endast av en lätt »skrapning», som också kan tolkas som streckornering. Denna keramik torde höra samman med Sär2-keramiken. Troligen hör den till den nordfinska varianten, benämnd Anttilagruppen (jfr Carpelan 1965), hos vilken förekommer en ornering snarlik streckorneringen på Kurjennivakärlet (jfr Lavento 1992:34). Enligt en radiokoldatering från kulturlagret dateras denna keramik till första årtusendet f.Kr. (2310±40 BP, cal 386 BC).

Keramikfynden från Kittilä fyller i någon mån ut tomrummet på spridningskartan för förhistorisk keramik på det vidsträckta området mellan Rovaniemi, Ounasjärvi och Sodankylä. Geografiskt sett är de närmaste keramikfynden från tidig metallålder från Ounasjärvi i Enontekiö och i Sodankylä vid älven Kitinens stränder (karta 5; bilaga 2).

Bland fynden på Kurjenniva dominerar det rikliga kvartsmaterialet med många föremål och ämnen med spår av bearbetning (tabell 4). Av benmaterialet kunde nio fragment identifieras (11 % av materialet), vilka härstammade från mård och bäver (tabell 5, Ukkonen 1995).

Karta 5. Fyndplatserna för keramik från tidig metallålder i norra Finland (se bilaga 2). Karta Petro Pesonen 1996.

Tabell 4. Fynden från Kurjenniva boplatz i Kittilä år 1994, NM 28556: 1–291.

lerkärlsbitar	10 st	kvartsborr	1 st
hacka	1 st	övriga kvartsföremål	52 st
fragment av stenföremål	7 st	kvartskärnor	24 st
stenföremål?	1 st	kvartssplitter	66 st
bryne	1 st	råmaterialstycken av kvarts	2 st
avslag av stenart	7 st	kvartsavslag	2541 st
kluvna stenar	3 st	kvartsstycken	3 st
kvartsskrapor	69 st	bränt ben	82 st
kvartssylar	2 st	moderna järnföremål	2 st

Tabell 5. Identifierade benfragment från Kurjenniva boplatser i Kittilä (Ukkonen 1995)

Martes martes (mård)	2 fr.
Castor fiber (bäver)	1 fr.
Mammalia cf. Castor (däggdjur jfr bäver)	6 fr.

Stenåldern och tidig metallålder i Kittilä

På de undersökta boplatserna påträffades direkta bevis för bosättning under senneolitisk tid och under tidig metallålder. Diagnostiska fynd är bärnstensknappen med v-borrade hål, Lovozerokeramik, Sär2-keramik samt givetvis radiokoldateringar. Bärnstensknappen utvisar senneolitiska kontakter längs Kemijoki älv och vidare längs kusten söderut till trakterna av Ijo älvs mynning, där det verkliga importcentret för denna baltiska produkt legat. Samma riktning antyder det material mejseln är gjord av. Råmaterialet till denna kan väl härstamma från förekomster i Tervola-Rovaniemitrakten. Förbindelserna under tidig metallålder var också intensiva norrut, där tyngdpunkten för utbredningen av i synnerhet Lovozerokeramiken synes har legat.

Lika intressant som studiet av kulturkontakterna är också studiet av de ekologiska förhållandena. Vilka gemensamma drag har bosättningen i den nordliga barrskogszonen haft med det sydliga kustområdet å ena sidan och den nordliga högplattan å andra sidan? Vilka är skillnaderna? För tillfället känner vi i förhållande till områdets storlek endast få spår av bosättning från stenåldern och tidig metallålder (ex.vis Huurre 1983:47; Halinen 1994), varför några jämförelser beträffande de ekologiska förhållandena i respektive område inte låter sig göras. Tillsvidare inskränker sig undersökningarna till några enstaka utgrävningar främst i Sodankylä och Kittilä. Troligtvis kommer resultaten av undersökningarna bl.a. i Tornedalen att bidra till ökad kunskap om den lappländska barrskogszonens kulturhistoria och ekologiska förhållanden under olika tid (ex.vis Oksala 1994), liksom även de omfattande räddningsutgrävningar som eventuellt kommer att genomföras i områdena kring Vuotos och Keivitsa.

I trakten kring Kittilä kyrkby är inte några andra säkra boplatser från stenålder eller tidig metallålder kända. De fynd av kvartsit och asbest som gjorts på branten vid Pakatinjärvi på Ounasjoki älvs östra strand kan eventuellt härstamma från en boplatser. Sannolikt kommer man dock inte att påträffa några boplatser på de höga älvbranterna inom kyrkbyns område. Däremot kan sådana upptäckas på lägre belägna ställen, t.ex. åt Ala-Kittilä till, där stränderna är lägre. Det enda lösfyndet (NM 3320) från kyrkbyn är en hacka funnen nära bron över Ounasjoki. Önskvärt vore således, att Kittilä förhistoria skulle bli bättre dokumenterad genom en basinventering i en nära framtid.

Otryckta källor

Carpelan, Christian. 1965. Sär 2. *Alustava katsaus eräiseen rautakautiseen keramiikkaryhmään ja siihen liittyvään problematiikkaan*. Licentiatavhandling. Manuskript som förvaras på arkeologiska institutionen vid Helsingfors universitet. Museiverkets arkeologiska avdelnings arkiv. Helsingfors.

Litteratur

- Damell, David. 1981. Funderingar kring nordbottniska redskap och tidigt jordbruk i Norrbotten. *Fornvännen 1981/4*.
- Halinen, Petri. 1994. On the Mesolithic Environments of Northern Fennoscandia. *Fenno-Ugri et Slavi 1992. Prehistoric economy and means of livelihood. Museoviraston arkeologian osaston julkaisu n:o 5*.
- Harris, David R. & Hillman, Gordon C. 1993. *Foraging and farming. The evolution of plant exploitation*.
- Huurte, Matti. 1983. *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin esihistoria. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia I. Kuusamo*.
- Huurte, Matti. 1986. Esihistoria. *Kainuun historia I. Kajaani*.
- Jørgensen, Roger & Olsen, Björn. 1987. Asbestkeramikk i Nord Norge. *Finskt Museum 1987*.
- Karjalainen, Taisto. 1996. Pithouse in Outokumpu Sätös excavated 1992–1994. Pithouses and Potmakers in Eastern Finland. Reports of the Ancient Lake Saimaa Project. *Helsinki Papers in Archaeology*.
- Koivunen, Pentti. 1996. Kodanpohjia ja meripihkaa Kierikistä. *Muinaistutkija 1/1996*.
- Lavento, Mika. 1992. A preliminary analysis of the ceramics of the Ruhtinansalmi dwelling-site complex in Kainuu, Northern Finland. *Fennoscandia archaeologica IX (1992)*.
- Loze, Ilse. 1975. Neolithic Amber Ornaments in the Eastern Part of Latvia. *Przeglad Archeologiczny, Tom 23*.
- Loze, Ilse. 1993. Stone Age amber in the Eastern Baltic. *Amber in Archaeology. Proceedings of the Second International Conference on Amber in Archaeology, Liblice 1990*.
- Lundberg, Åsa. 1986. Skärvstensvallar i Norrland. *Studier i norrländsk forntid II. Acta Bothniensia Occidentalis. Skrifter i västerbottnisk kulturhistoria 8*.
- Löthman, Lars. 1986. Skärvstensanläggningar i södra Lappland. *Studier i norrländsk forntid II. Acta Bothniensia Occidentalis. Skrifter i västerbottnisk kulturhistoria 8*.
- Mazurowski, Ryszard F. 1983. Bursztyn w epoce kamienia na ziemiach polskich. *Materialy Starożytne i Wczesnosredniowieczne, Tom 5*.
- Meinander, C.F. 1950. Esihistoria. *Etelä-Pohjanmaan historia I. Helsinki*.
- Miettinen, Mirja. 1990. A red-ochre grave of the Comb-Ware Period from Hartikka in Laukaa. *Iskos 9*.
- Moberg, Carl-Axel. 1955. Studier i Bottnisk Stenålder I-V. *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar. Antikvariska Serien 3*.
- Oksala, Hilikka. 1994. Alternatives of the Stone Age Subsistence in the Basin of the Tenge-lönjoki River, SW Finnish Lapland. *Fenno-Ugri et Slavi 1992. Prehistoric economy and means of livelihood. Museoviraston arkeologian osaston julkaisu n:o 5*.
- Pesonen, Petro. 1996. Posion Kuorikkikankaan asumus. *Muinaistutkija 1/1996*.
- Purhonen, Paula. 1973. Rovaniemen Niskanperä 1. *Helsingin yliopiston arkeologian laitos, moniste n:o 8*.
- Rankama, Tuija. 1986. Archaeological Research at Utsjoki Ala-Jalve. First Interim Report: the 1984 Season. *Helsinki Papers in Archaeology I*.
- Rydström, Gunhild. 1986. Sovplatser i skärvstensvallar. *Studier i norrländsk forntid II. Acta Bothniensia Occidentalis. Skrifter i västerbottnisk kulturhistoria 8*.
- Räty, Jouko. 1995. The Red Ochre Graves of Vaateranta in Taipalsaari. *Fennoscandia*

archaeologica XII (1995).

Siiriäinen, Ari. 1967. Yli-Iin Kierikki. Asbestikeraaminen asuinpaikka Pohjois-Pohjanmaalla. *Suomen Museo 1967.*

Siiriäinen, Ari. 1978. Archaeological Shore Displacement Chronology in Northern Ostrobothnia, Finland. *Iskos 2.*

Spång, Lars Göran. 1986. Stenåldersbostaden. *Studier i norrländsk forntid II. Acta Bothniensis Occidentalis. Skrifter i västerbottensk kulturhistoria 8.*

Bilaga I. Fynd av bärnsten i Lappland samt bärnstensknappar med v-borrade hål från hela Finland (t.o.m. år 1995)

Bärnstensfynden i Lappland:

	NM	
Kemijärvi Neitilä 4	15671:1302	hänge
	15671:1306	?
	15671:1310	hänge
	15671:1311	hänge
	16145:2136	knapp med v-borrad hål (fyrkantig)
	16145:2137	knapp med v-borrad hål (fyrkantig)
	16553:1812	fragment av ett hänge?
Kittilä Vanhainkoti	28555:465	hälften av knapp med v-borrad hål
Rovaniemi Niskanperä 1	10423:503	hänge med formen av en dubbelyxa
	14699:3165	rombformat fragment av ett hänge?
	14699:3194	fragment av knapp med v-borrad hål
	15223:414	fragment av ett rombformat hänge?
	15223:415	bärnstensflisa
	15223:417	fragment av ett rombformat hänge?
Rovaniemi Kolpene	13768:496	hänge
Rovaniemi Kärräniemi 2	14928:858	fragment av ett hänge
	15222:541	fragment av ett hänge?
	15222:544	fragment av smycke
Rovaniemi Niskanperä 7	15236:444	fragment av knapp?
Rovaniemi Piirittävaara	26057:1387	bärnstensflisor
	26057:1501	föremålsfragment
Rovaniemi Kotijänkä	26780:7	fragment av rörformad pärla
	26780:8	fragment av smycke
Tervola Törmävaara	19008:197	fragment av ett hänge
	22070:1114	pärla
	22481:996	fragment av ett hänge
	22481:2067	fragment av ett hänge
	22911:705	bärnstensflisa
Tervola Laajamaa 1	24472:1557	pärla
	24472:1572	pärla

Bärnstensknappar med v-borrade hål:

Borgå Böle	(NM 21536:243?, 21536:4175)
Evijärvi Isokangas	(NM 20603:77, 20603:732, 20603:867, 21166:120b)
Evijärvi Timonen	(NM 18710:1857, 18710:2466)
Jaala Pukkisaari	(saknar nummer, fyrkantig knapp)
Kemijärvi Neitilä 4	(NM 16145:2136, 16145:2137, fyrkantiga knappar)
Kittilä Vanhainkoti	(NM 28555:465)
Kotka Pykinkoski	(NM 24422:1555, 24422:1556)
Kuivaniemi	(saknar nummer)
Luopioinen Hietaniemi	(NM 16822:573, 16822:574, 16822:575?, 16822:799, 17131:977?)

Outokumpu Sätös (NM 28482:1738)
 Rovaniemi lk Niskanperä 1 (NM 14699:3194)
 Yli-Ii Kierikki (NM 15662:462, 15662:463, 16139:2579,
 16140:18, 16140:461, 16140:1316,
 16141:849, 16141:1218, 16554:921,
 16554:933)
 Yli-Ii Kuuselankangas (saknar nummer, flera stycken)

Bilaga 2. Fyndplatser med keramik från tidig metallålder i norra Finland (fynd gjorda fram till slutet av år 1995).³

1	Enontekiö Pappilanhamina	40	Kuusamo Somostenperä
2	Enontekiö Saamenmuseo/Tervaniemi	41	Kuusamo »Arskan mökki»
3	Enontekiö Proksinkenttä	42	Muhos Halosentörmä
4	Enontekiö Vaaranväli 3	43	Oulu Välikangas
5	Enontekiö Aittalahti	44	Posio Kälkäjäniemi
6	Enontekiö Myllymaa 2	45	Posio Kuorikkikangas E
7	Enontekiö Näkkäläjärvi W 2	46	Pudasjärvi Aurala
8	Hyrnsalmi Hautalahti	47	Ranua Kultisalmi
9	Hyrnsalmi Nahkaniva	48	Rovaniemi Piirittävaara
10	Inari Saamenmuseo	49	Rovaniemi Juotasjärvi
11	Inari Vuopaja N	50	Rovaniemi Säpsä N 1
12	Inari Kiviniemi	51	Rovaniemi Kotijänkä
13	Inari Luusua	52	Rovaniemi Riitakaranta
14	Inari Kaidanvuono SW	53	Sodankylä Juikenttä
15	Inari Vaskojoen suu	54	Sodankylä Lokanluoma
16	Inari Annanlahti	55	Sodankylä Souvasaari
17	Inari Sylvenvaara	56	Sodankylä Poikamella
18	Inari Vuopajanperän pelto	57	Sodankylä Ionosfääriasema
19	Inari Niittyjänkkä	58	Sodankylä Kotakenttä 2
20	Inari Kirakkajoen suu	59	Sodankylä Kelukoski E
21	Inari Aunionlahden suu	60	Sodankylä Matarasaari NNW
22	Inari Soidinvaara 7	61	Suomussalmi Kalmosärkkä
23	Kemijärvi Jatulinsaari	62	Suomussalmi Nuolisärkkä
24	Kemijärvi Hietalahti	63	Suomussalmi Kellolaisten Tuli
25	Kemijärvi Anttila	64	Suomussalmi Sotasaari
26	Kemijärvi Juuniemi	65	Suomussalmi Salmenniemi
27	Kemijärvi Rajaniemi	66	Suomussalmi Maikonsärkkä
28	Kemijärvi Neitilä 1a	67	Suomussalmi Tormuansärkkä
29	Kemijärvi Neitilä 3	68	Suomussalmi Mikonsärkkä
30	Kemijärvi Neitilä 4	69	Suomussalmi Siikalahti
31	Kemijärvi Neitilä 5 ?	70	Suomussalmi TB:n ranta
32	Kemijärvi Neitilä 6	71	Suomussalmi Kumpuniemi
33	Kemijärvi Lammasniemi	72	Suomussalmi Vanha Kirkkosaari
34	Kemijärvi Revässaari	73	Suomussalmi Kukkosaaari
35	Kemijärvi Narkilahti	74	Suomussalmi Putikka
36	Kemijärvi Oilunganniemi	75	Suomussalmi Joenniemi
37	Keminmaa Kimamaa ?	76	Suomussalmi Hököttäjänniemi
38	Keminmaa Korkiamaa ?	77	Suomussalmi Pääskynen
39	Kittilä Kurjenniva	78	Suomussalmi Niemenkangas

³ Uppgifterna har vänligen meddelats av forskaren vid projektet »Varhain Pohjoisessa» (tidigt i Norden), fil. kand. Markku Torvinen 30.1.1996.

79	Suomussalmi Luhtalamminsärkänpää	84	Utsjoki Ala-Jalve
80	Suomussalmi Alavuokki Autio	85	Utsjoki Guatniljärvi
81	Suomussalmi Airikainen	86	Utsjoki Kenesjärvi S
82	Suomussalmi Niemenkangas S	87	Ylitornio Kenttämaa ?
83	Taivalkoski Atsinki		